

УДК 338.242

Г. Г. Казарян,

к. е. н.,

директор Асоціації «Всеукраїнська спілка протезно-ортopedичних підприємств «Ортонет»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕФІНІЦІЇ « СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

G. G. Kazarian

Candidate of Economic Sciences,

Director of the Association "All-Ukrainian Union of Prosthetic and Orthopedic Enterprises" Ortonet "

THEORETICAL PRINCIPLES OF DEFENSE OF "SOCIAL-ECONOMIC SUPPORT"

Формування соціально-економічної системи нового зразка пов'язане з реформуванням діючої соціально-економічної політики, яку необхідно будувати, спираючись на теоретико-методологію розробки вітчизняних фахівців. Рівень соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні, на жаль, є одним з найнижчих серед країн Європи. Його підвищення можливе лише за умови кардинального вдосконалення інституційного регулювання в досліджуваній сфері. Основна мета інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю – максимально можлива їх інтеграція у соціально-економічну систему шляхом гарантування їм рівних з усіма іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов для ведення повноцінного способу існування згідно з індивідуальними здібностями та інтересами.

Formation of the socio-economic system of the new model is associated with the reform of the existing socio-economic policy, which must be built, based on the theoretical and methodological development of domestic specialists. Unfortunately, the level of socio-economic provision of persons with disabilities in Ukraine is one of the lowest among the countries of Europe. Its increase is possible only in the case of a radical improvement of institutional regulation in the investigated sphere. The main objective of institutional regulation of socio-economic provision of persons with disabilities is their maximum integration into the socio-economic system by guaranteeing them equal opportunities with all other citizens to participate in the economic, political and social spheres of society's life, creating the necessary conditions for a full-fledged lifestyle according to individual abilities and interests.

Ключові слова: *соціальний захист, інваліди, інституційне середовище, державне регулювання.*

Key words: *social protection, invalids, institutional environment, state regulation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. В умовах ринкових перетворень в Україні вже здійснено чимало заходів в контексті розвитку соціальної політики, серед них: ліквідація адміністративно-командної та розподільчої системи управління; лібералізація економічної і зовнішньоекономічної діяльності; демократизація трудових відносин. Сформувалися такі структури, як недержавний сектор економіки, фінансові і банківські

структури, валютний і фондовий ринки. Разом з тим через розрив економічних зв'язків та інших обставин політично-економічного характеру значно скоротились обсяги виробництва продукції основними галузями національної економіки, зросло безробіття, відбулось руйнування соціальної інфраструктури, виникли нестачі енергоносіїв. Як наслідок – зросла заборгованість по виплаті заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат; знизився рівень трудових і соціальних прав та забезпечення гарантій громадян. Соціальне забезпечення громадян поєднує два взаємопов'язані поняття: з одного боку – надання всім громадянам рівних можливостей у тому, щоб вони своєю працею забезпечували собі достатнє життя; з іншого боку – державну підтримку непрацездатних та соціально незахищених громадян [1]. Хоча це визначення наведено у «Великому економічному словнику», але, на нашу думку, воно більш відповідає терміну «соціальний захист». Ми вважаємо, що визначення соціально-економічного забезпечення набуває найбільшої актуальності в кризових умовах розвитку держави та потребує формулювання, а саме: соціально-економічне забезпечення визначається як система державних та суспільних заходів з матеріального забезпечення громадян на випадок старості, інвалідності, хвороби, в разі втрати годувальника та в інших установлених законодавством випадках [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. Проблеми соціально-економічного забезпечення набувають все більшої актуальності та обговорення в наукових колах. Вітчизняні вчені Гонта О.І., Гришова І.Ю., Галицький О.М., Кравчук А.О., Дяченко О.П., Стоянова-Коваль С.С., Наумова Л.М., Міщак І.М., Мельник О.Г., Кошій О.В., Шестаковська Т.Л., Шабатура Т.С. в своїх працях розглядають окремі аспекти соціально-економічного захисту населення та інші економічні категорії, проте в сучасних умовах розвитку національної економіки, що супроводжується соціальними вибухами, постає проблема виокремлення та вивчення теоретичних засад соціально-економічного забезпечення населення з акцентом на проблеми осіб з індивідуальними та особливими потребами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ. Дослідити теоретичні засади дефініції «соціально-економічного забезпечення» в сучасних умовах розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Соціально-економічне забезпечення – це передбачена законодавством система матеріального захисту та обслуговування громадян у разі повної або часткової втрати працездатності, старості, а також членів сімей, які втратили годувальника. Отже, з наведених визначень видно, що соціально-економічне забезпечення є значно ширшою категорією, ніж соціально-економічний захист. Особливістю соціально-економічного забезпечення є необхідність його адресної спрямованості, тобто соціальна допомога повинна надаватися тим громадянам і в таких обсягах, яких вони потребують. Важливими видами соціально-економічного забезпечення є пенсії, допомоги, пільги, утримання непрацездатних у будинках для престарілих та осіб з інвалідністю.

Метою соціально-економічного забезпечення є забезпечення рівня життя непрацездатних громадян не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого державою. З економічної точки зору, соціально-економічне забезпечення – це організаційно-економічні заходи держави зі створення відповідних соціальних фондів і використання їх за цільовим призначенням. Соціально-економічне забезпечення здійснюється за рахунок спеціальних фондів або Державного бюджету. У вітчизняній економіці продовжується реформування такого забезпечення і створюється нова система соціально-економічного забезпечення населення у ринкових умовах [3].

Формування соціально-економічної системи нового зразка пов'язане з реформуванням діючої соціально-економічної політики. Для поліпшення матеріального становища та умов життя населення в Україні вживаються такі заходи: проводиться активна політика зайнятості; реформується система пенсійного забезпечення та соціального страхування, соціальної допомоги, адресної допомоги малозабезпеченим громадянам, соціального захисту чорнобильців [4].

При розгляді питання щодо суті соціально-економічного забезпечення необхідно брати до уваги такі поняття, як «соціальні гарантії» та «соціальні ризики», тому що соціально-економічне забезпечення передбачає соціальні гарантії населенню, які повинні забезпечуватися державою за ринкових умов, відповідно до засад соціальної та економічної політики. У сучасній науковій літературі поняття «соціальний ризик» розглядається як небезпека, що обумовлює соціальні деформації і диспропорції у функціонуванні та розвитку людини і суспільства. На думку, В. Роїка під соціальним ризиком розуміється ймовірність матеріальної незабезпеченості трудящих внаслідок втрати можливості брати участь в економічному процесі [5].

На думку В. Лепа, до соціальних ризиків належать події, коли може відбутися руйнування (розбалансування) умов для стабільного відтворення соціального потенціалу членів суспільства [6]. Проте, як відомо, для відтворення соціального потенціалу необхідна сукупність факторів, яка включає і здоров'я, і забезпеченість роботою, та наявність культурного середовища, і, нарешті, можливість самовираження. З нашої точки зору, соціальними ризиками можна назвати події у житті людини, які призводять до повної чи часткової втрати джерел для існування. Такими подіями можуть бути хвороба, інвалідність, старість, безробіття, втрата годувальника, професійне захворювання чи трудове каліцтво, вагітність і пологи, материнство та виховування дітей. В українському законодавстві, наприклад, під державними соціальними гарантіями розуміються «встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму» [7]. Кожна людина має соціальні права, закріплені конституцією країни, які визначають умови її життєдіяльності. До основних з них належать право на працю та вільний вибір місця роботи; право на захист від безробіття; право на соціальне

страхування; на захист материнства та дитинства; право на захист престарілих та осіб з інвалідністю; на життєвий рівень, необхідний для підтримки здоров'я і добробуту людини та її сім'ї.

Обсяг і рівні державних соціальних гарантій є мірилом цивілізованості держави. Зрозуміло, що цей рівень завжди обмежений розмірами створеного валового внутрішнього продукту. Держава може лише здійснювати перерозподіл наявних ресурсів між окремими верствами населення, який не завжди безпечний для суспільства в цілому. З підвищенням податкового тиску на багаті верстви населення при одночасній виплаті значних допомог біднішим верствам в суспільстві зменшуються стимули до підвищення продуктивності праці та кваліфікації, нагромадження інвестиційних ресурсів, виникає об'єктивний стимул для підвищення рівня «тонізації» економіки. Аналогічно у випадку застосування державою емісійних джерел покриття зобов'язань щодо соціально-економічного забезпечення виникає знецінення грошей та відповідно доходів громадян. З метою визначення оптимального рівня державних соціальних гарантій державою законодавчо закріплюються державні соціальні стандарти – «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи» [8]. Наприклад, в Україні на сьогоднішній день базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум.

Таким чином, автор, вивчивши різні формулювання сутності термінів «соціально-економічне забезпечення», «соціальні ризики» та «соціальні гарантії», поділяючи при цьому думки багатьох дослідників соціально-економічного забезпечення населення в цілому і розходячись в деталях щодо його сутності, під соціально-економічним забезпеченням населення розуміє систему інституційних регулюючих заходів, спрямованих на попередження соціальних ризиків, пом'якшення та ліквідацію їх наслідків, компенсацію соціально-економічної нерівності громадян, на забезпечення достатнього життєвого рівня кожної людини шляхом законодавчого закріплення державою відповідних соціальних гарантій. На основі уточнення сутності вищевказаних категорій та аналізу існуючих форм соціального захисту проведемо їх систематизацію і класифікацію за певними ознаками. Залежно від способу компенсації соціального ризику є страхове і нестрахове соціально-економічне забезпечення. До страхових форм належить соціальне страхування (обов'язкове і не обов'язкове), а до нестрахових – соціальні допомоги. Багато науковців виокремлюють ще одну форму соціально-економічного забезпечення – соціальну підтримку і розуміють під нею надання матеріальної допомоги громадянам, які мають середній на душу населення сукупний дохід вищий від прожиткового мінімуму, але потребують підтримки через їх особисті особливості. До таких громадян можна віднести тих, що мають особливі заслуги перед суспільством чи державою.

Дослідник С. Юрій під соціально-економічним забезпеченням розуміє надання певним категоріям громадян соціальних виплат за рахунок коштів бюджетів. Конкретизуючи надалі функціональні складові системи соціально-економічного забезпечення, автори зазначають, що до його складу, окрім соціального та економічного забезпечення, входять соціальна допомога та соціальне страхування. Останній елемент дослідники цілком обґрунтовано вважають найважливішим у системі соціально-економічного забезпечення, наголошуючи на тому, що необхідність соціального страхування зумовлена, по-перше, «наявністю громадян, котрі не беруть участі у суспільно-корисній праці, а тому не можуть утримувати себе за рахунок заробітної плати; по-друге, наявністю громадян, котрі є дієздатними, але не мають можливості її реалізувати» [9]. Роль найважливішого елемента системи соціально-економічного забезпечення, за твердженням С. Мочерного, завжди відводиться соціальному страхуванню [10]. Соціальне страхування у системі соціально-економічного забезпечення переважає і за обсягом фінансових коштів, і за масовістю охоплення, і за розмаїтістю та якістю послуг. В економічно розвинутих країнах на частку соціального страхування припадає, як правило, 60-70% від усіх затрат, спрямованих на цілі соціального забезпечення, які, в свою чергу, становлять приблизно 25-30% від ВВП.

Висловлюючи думку, що соціальне страхування є способом реалізації конституційного права громадян на матеріальне забезпечення у старості, у випадку хвороби, повної або часткової втрати працездатності чи за браком такої від народження, при втраті годувальника, при безробітті, В. Базилевич та А. Базилевич вважають, що система соціального страхування складається з двох видів: перший – пов'язаний із відновленням та збереженням працездатності працівників, другий – має гарантувати матеріальне забезпечення громадянам, що втратили працездатність або не мали її [11]. Основними джерелами формування фондів соціального страхування вказуються страхові внески працівників, внески підприємств та організацій і субсидії держави [12].

У період перебудови економічних відносин найбільше потерпають від цих процесів малозабезпечені верстви населення. Тому під час трансформації економіки особливої актуальності набуває загальносуспільна проблема соціально-економічного забезпечення як населення в цілому, так і найбільш вразливих його верств, осіб з інвалідністю. Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від установленого законом прожиткового мінімуму [13].

Специфічною властивістю проблем соціально-економічного забезпечення людини і громадянина в Україні є те, що їх розв'язання передбачає паралельне вирішення на державному рівні, принаймні, трьох цілей стратегічного державотворчого характеру, якими є:

– забезпечення економічної стабільності й економічного зростання як об'єктивної основи сукупності цієї групи прав людини, реалізація державних програм, спрямованих на розвиток інститутів, пов'язаних з окремими соціальними й економічними її правами;

– розроблення й запровадження ефективної соціальної політики, яка водночас визначала б як основні орієнтири на цінності в діяльності органів державної влади та її посадових осіб, так і конкретні завдання при забезпеченні ними соціально-економічних прав громадян;

– проведення законотворчої роботи, кодифікованої діяльності, ліквідація існуючих прогалин у соціальному законодавстві, прийняття нових законів, покликаних підвищити рівень гарантованості соціально-економічного забезпечення.

Процес соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю передбачає не лише розроблення відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регулювали б складну гаму трудових, економічних й соціальних відносин, а й безпосередню роботу, спрямовану на їх забезпечення. Особливого значення набуває також процес розробки, прийняття й реалізації державних програм законодавчої діяльності, оскільки саме завдяки вчасному і планомірному прийняттю необхідних законів не лише досягається закріплення прав людини і громадянина, а й створюється дієва система механізмів їх забезпечення [14].

Одним з недоліків вітчизняного законодавства є відсутність законодавчо визначеного поняття «соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю». З урахуванням викладених думок науковців і зазначених нормативно-правових документів вважаємо за необхідне обґрунтувати сутність цієї категорії. Отже, підсумовуючи наведене, соціально-економічне забезпечення осіб з інвалідністю слід вважати процесом або результатом належного функціонування механізму інституційного регулювання у контексті реалізації нормативно закріплених і гарантованих державою прав, свобод та законних інтересів людей з інвалідністю в різних сферах їх життєдіяльності. У цілому ж рівень соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні, на жаль, є одним з найнижчих серед країн Європи. Його підвищення можливе лише за умови кардинального вдосконалення інституційного регулювання в досліджуваній сфері.

Функція соціальної держави, як зазначив Ю. Юрченко, полягає у створенні гарантій реалізації соціальних прав: права на працю, на соціальний захист, на достатній життєвий рівень, на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування та інше. Соціальна держава – це держава, яка прагне до забезпечення гідного життя та вільного розвитку людини, створення дієвої системи соціально-економічних прав особи, соціальної захищеності усіх верств населення країни, при цьому вона є втіленням людського волевиявлення. «Соціальна держава» – сучасний тип демократичної державності, який формується і розвивається в умовах відносно стабільної та розвиненої економіки і демократичної політичної системи. Кожна цивілізована держава здійснює політику, спрямовану на створення системи соціально-економічного забезпечення та охорони здоров'я, працевлаштування населення, підтримку малозабезпечених громадян, недопущення соціальних конфліктів і потрясінь у суспільстві тощо. Термін «соціальна держава» акцентує увагу на одній з важливих функцій держави – її активному впливі на соціальну сферу життєдіяльності суспільства, здатності здійснювати ефективну соціально-економічну політику в інтересах усіх верств населення [15].

У соціальній державі мають розроблятися такі соціально-економічні програми, які відповідатимуть демократичним вимогам, ринковим реформам і будуть спрямовані на подолання як «зрівнялівки», так і величезного розриву у доходах різних верств населення. Зазначені вимоги закріплені у Загальній декларації прав людини [16], Європейській соціальній хартії [17], які передбачають забезпечення права кожного на гідний людини життєвий рівень для неї самої та для її сім'ї, що включає такі вимоги, як наявність достатнього харчування, належного житла, безперервне покращення умов життя.

У науковій літературі немає єдності думок щодо поняття «соціальна держава». Але більшість вчених сходиться на тому, що соціальна держава включає в себе комплекс інститутів, які мають забезпечувати матеріальний добробут усіх членів суспільства, їх максимальне соціально-економічне забезпечення. Основною частиною її діяльності є розробка широкого кола соціально-економічних програм, спрямованих на надання соціально-економічної допомоги незахищеним верствам населення [11-12; 15].

Однією із складових соціальної держави є розвиток системи соціально-економічного забезпечення населення взагалі й людей з інвалідністю зокрема. В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова визначають, що «соціально-економічне забезпечення – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [18].

Інвалідність є соціальним феноменом, якого не можна уникнути, кожна держава відповідно до рівня свого економічного розвитку та пріоритетів розвитку формує соціально-економічну політику стосовно людей з інвалідністю. Отже, можливість суспільства запобігти виникненню інвалідності визначається не лише ступенем розуміння проблеми, але й існуючими економічними ресурсами. Науковці виникнення інвалідності пов'язують із станом здоров'я нації, розвитком системи охорони здоров'я, особливостями соціально-економічного, історичного, політичного розвитку та ін. В Україні в умовах кризової ситуації жодний із вищезазначених аспектів не має тенденції до позитивного вирішення.

У 40-і роки ХХ ст. в основі державної інституційної політики лежали захист та допомога людям з інвалідністю. З 50-их років отримала розвиток концепція інтеграції людей з інвалідністю у суспільство, причому особлива увага приділялася отриманню ними технічних засобів пересування, робочих спеціальностей. У 80-і роки зароджується ідея державної політики щодо максимального включення людей з інвалідністю у суспільне життя шляхом пристосування навколишнього середовища до потреб людей з інвалідністю. З 90-их років в умовах глобалізації принципи державної політики щодо соціальної адаптації людей з інвалідністю приводяться у відповідність до норм міжнародного права.

У цілому бачення осіб з інвалідністю на рівні державного інституційного регулювання поступово змінюється від індивідуально-патологічної, медичної моделі до соціально-економічної. Для практичного втілення у життя сучасного інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні сформовано систему реалізації конституційних прав людей з інвалідністю, задля якої співпрацюють на відповідних рівнях Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, загальні й спеціальні суди, центральні органи виконавчої влади, урядові органи державного управління, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, органи прокуратури [8].

Законодавча складова інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення, спрямована на підтримку людей з інвалідністю, передбачає розробку національних програм, реалізація яких на сьогодні повністю залежить від фінансових та економічних можливостей держави, а не від дійсних потреб людей з інвалідністю. Невідпрацьованість механізмів взаємодії державного та місцевих бюджетів не дозволяють ефективно функціонувати програмам, спрямованим на покращення соціально-економічного стану людей з інвалідністю. За даними Міністерства праці та соціальної політики України, з моменту підписання Закону «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [19] на його реалізацію щорічно виділялося 10-15% від необхідного. Законодавством України не передбачається дієвих механізмів відповідальності за порушення умов соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Звідси формулюється основна мета інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю – максимально можлива їх інтеграція у соціально-економічну систему шляхом гарантування їм рівних з усіма іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов для ведення повноцінного способу існування згідно з індивідуальними здібностями та інтересами. Досягнення даної мети передбачає реалізацію ряду завдань. Одним із головних серед них є адаптація людей з інвалідністю через професійну та освітню діяльність.

За таких обставин стає очевидною пряма залежність процесу інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю від рівня економічного розвитку країни, матеріального забезпечення особистості.

У світовій літературі з проблем інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю існує поняття «якість життя, пов'язана із здоров'ям» (healthrelated quality of life), коли саме якість життя розглядається як інтегральна характеристика при оцінці рівня соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. У цьому аспекті вивчення проблеми особливо актуальним стає аналіз систем освіти та працевлаштування осіб з інвалідністю як одних з найважливіших факторів, що можуть стати вирішальними при формуванні якості життя [20].

Характерною ознакою існування даної категорії населення стало обмеження життєдіяльності – це неможливість виконувати повсякденну діяльність засобом та в обсязі, звичайному для людини, що створює перешкоди в соціальному середовищі, ставить її в незручне становище порівняно зі здоровими і проявляється частковою або повною втратою здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, спілкування, навчання, контролю за поведінкою, а також значним обмеженням обсягу трудової діяльності, зниженням кваліфікації і призводить до соціальної дезадаптації.

ВИСНОВКИ. Доведено, що соціально активна особистість з інвалідністю більше задоволена життям та досягає вищого рівня якості життя на відміну від осіб, які не мають змоги вести активний спосіб життя, що найчастіше призводить до безробіття, як наслідок – до бідності, низького рівня життя, дезадаптації у суспільстві.

Таким чином, на нашу думку, доцільним було б пов'язати поняття якості життя не лише з обмеженням здоров'я, а й з обмеженням життєдіяльності, оскільки саме рівень обмежень, що формується з урахуванням фізичних показників та завдяки державній системі подолання обмежень на всіх рівнях, стає вирішальною категорією при визначенні характеристики якості життя. Тому доцільним буде використовувати термін «якість життя, пов'язана із обмеженням життєдіяльності» – інтегральна характеристика при оцінці рівня соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, яка враховує рівень освіти, працевлаштування, неможливість здійснювати повсякденну діяльність засобом та в обсязі, звичайному для людини, що створює перешкоди у соціально-економічному середовищі, ставить її у незручне становище порівняно зі здоровими і проявляється частковою або повною втратою здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, спілкування, навчання, контролю за поведінкою, а також значним обмеженням обсягу трудової діяльності, зниженням кваліфікації і призводить до соціальної дезадаптації як одних з найважливіших факторів, що визначають якість життя.

Література.

1. Наумов О.Б., Стоянова-Коваль С.С. Методологічні контури державного регулювання розвитку та безпеки соціально-економічних систем. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. №6 С.123-129.

2. Казарян Г.Г., Петровський В.П. Державна політика в сфері інклюзивної освіти. *Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego* (31.05.2018) Warszawa, 2018. str.17-21.

3. Гришова І.Ю., Щербата М.Ю., Гришов В.В. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціально-економічного розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. № 3 (3). С.17-28.*

4. Мельник О.Г. Сучасні тенденції економічної інтеграції осіб з інвалідністю в Україні. Теорія і практика підприємств: монографія в двох томах. Т2. Дніпро: Пороги, 2017. С.369-376.
5. Ройк В.Д. Социальное страхование перед новыми проблемами. Общество и экономика. 1995. №9. С. 40.
6. Лепа В.В. Управління соціальним ризиком (на прикладі Донецької області). Автореф. дис. ... канд.екоп.наук: спец. 08.09.01. Харків, 2002. 18 с.
7. Про прожитковий мінімум: Закон України / Відомості Верховної Ради України. 1999. № 38. Ст. 348. С.788-790.
8. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України / Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 409. С.983-990.
9. Юрій С.І., Шаварина М.П., Шаманська Н.В. Соціальне страхування. Підручник. К.: Кондор. 2004. С. 15.
10. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 656 с.
11. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси: Навч. посібник / За заг. ред. Базилевича В.Д. К.: Атіка, 2002. 368 с
12. Кравченко М. В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/dutp/2010_2/txts/10kmvziu.pdf
13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
14. Gryshova I. Ju., Yanchuk A.O., Shestakovska T. L. The mechanism for implementing the functions of consumerism in market conditions. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 1 (9). ч. 1. С. 93-101
15. Юрченко Ю. Державне управління у сфері соціального захисту населення : дис... канд. з держ. упр. : 25.00.01 / Ю. Юрченко, 2005. 204 с.
16. Загальна декларація прав людини: Резолюція ГА ООН від 10.12.1948 р. № 217 / упорядк. Ю.К. Качуренко. Право людини: Міжнародні договори України, документи. К. : КНТ, 1992. С. 18-24.
17. Європейська соціальна хартія 1961 р. К. : Фенікс, 2004. 38 с.
18. Лібанова Е.М., Палій О.М., Скуратівський В.А. Соціальна політика. К. : Вид-во УАДУ, 2003. 364 с.
19. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 19.12.2017 року № 2249-VIII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №21. Ст.252
20. Івашина О. Ф. Інституціональне середовище економічної модернізації [Електронний ресурс]. *Бізнес-Інформ*. 2014. № 7.

References.

1. Naumov, O.V. and Stoianova-Koval, S.S. (2017), "Methodological outlines of state regulation of development and safety of social and economic systems", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 6, pp.123-129.
2. Kazarian, H.H. and Petrovskiy, V.P. (2018), "State policy in the field of inclusive education", *Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego (31.05.2018)*, Warszawa, pp.17-21.
3. Hryshova, I.Yu. Shcherbata, M.Yu. and Hryshov, V.V. (2015), "Social responsibility of business as a factor of social and economic development", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia: naukovyi zhurnal*, vol. 3 (3), pp.17-28.
4. Melnyk, O.H. (2017), *Suchasni tendentsii ekonomichnoi intehtatsii osib z invalidnistiu v Ukraini. Teoriia i praktyka pidpriemstv*[Contemporary trends of economic integration of persons with disabilities in Ukraine. Theory and practice of enterprises], vol. 2, Porohy, Dnipro, Ukraine, pp.369-376.
5. Roik, V.D. (1995), "Social insurance before new problems", *Obshhestvo i jekonomika*, vol. 9, p. 40.
6. Lepa, V.V. (2002), "Management of social risk (on the example of the Donetsk region)", Ph.D. Thesis, 08.09.01, Kharkiv, Ukraine, p. 18.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About the subsistence minimum", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 38, art. 348, pp.788-790.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On State Social Standards and State Social Guarantees", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 48, art. 409 pp.,983-990.
9. Yurii, S.I. Shavaryna, M.P. and Shamanska, N.V. (2004), *Sotsialne strakhuvannia. Pidruchnyk* [Social Insurance. Textbook], Kondor, Kyiv, Ukraine, p. 15.
10. Mochernyi, S.V. (2001), *Ekonomichna teoriia: Posibnyk* [Economic Theory: A Guide], Vydavnychiy tsentr «Akademiiia», Kyiv, Ukraine, p. 656.
11. Bazylevych, V.D. and Balastryk, L.O. (2002), *Derzhavni finansy* [Public Finances], Atika, Kyiv, Ukraine, p. 368.
12. Kravchenko, M. V. "Actual problems of social protection of the disabled", [Online], available at: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/dutp/2010_2/txts/10kmvziu.pdf
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "The Constitution of Ukraine", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 30, art. 141.
14. Gryshova, I. Ju. Yanchuk, A.O. and Shestakovska, T. L. (2016), " The mechanism for implementing consumerism in market conditions", *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 1 (9), part. 1, pp. 93-101

15. Yurchenko, Yu. (2005), "Public administration in the field of social protection of the population", Abstract of Ph.D. dissertation, 25.00.01, p. 204.
16. Universal Declaration of Human Rights: Resolution of the United Nations General Assembly dated December 10, 1948, No. 217 / Order. Yu.K. Kachurenko Human right: International treaties of Ukraine, documents, CST, Kyiv, Ukraine, pp. 18-24.
17. *Yevropeiska sotsialna khartiia 1961 r.* [European Social Charter, 1961], Feniks, 2004, Kyiv, Ukraine, p. 38.
18. Libanova, E.M. Paliy, O.M. and Skurativskiy, V.A. (2003), *Sotsialna polityka* [Social policy], Vyd-vo UADU, Kyiv, Ukraine, p. 364.
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On the basis of social protection of persons with disabilities in Ukraine", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 21, art. 252.
20. Ivashyna, O. F. (2014), " Institutional environment of economic modernization", *Biznes-Inform*, vol. 7.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2018 р.